

Viritysohjeita?

Kesäasunnon pihanurmikon syksyinen haravointi kuolleista lehdistä on hupaisaa puuhaa tyynellä säällä: Lehtikasoja syntyy ja ajatus lentää. Lokakuun viimeisenä viikonloppuna haravoin ja mielessä vilahteli syksyn mittaan kuulemiani keskustelun katkelmia kirjastoasioista. Mitä kirjastoväki tarkoittaa puhuessaan yhteiskunnan kirjastoille asettamista vaatimuksista? Minulle on useimmiten jäänyt epäselväksi puhutaanko jollain tavalla, jollain yhteiskunnallisen toiminnan lohkolla ilmaistuista vaatimuksista vai motivoidaanko omaa leipätyötä tällaisella hiukan juhlavalla, yleisluonteisella puheella. Kirjastoalan komiteamietinnöissä vaatimukset on myös tapana mainita, mutta asian sanomisen tasolle niissäkin jättäytyään.

Lehtikasoihin ajatus kiertyi kaupunkiasunnon eteisen lattialle viikonvaihteessa kasaantuneisiin lehtiin: Niistähän on kertynyt satunnaistoista sen selvittämiseksi, millaiset kirjastotoimintaan jollain tavalla liittyvät asiat toimittajien mielestä noita sanomalehtiä lukevaa yleisöä kiinnostavat. Se on tosin eri asia kuin yhteiskunnan asettamat vaatimukset, mutta kertoo kuitenkin millaiset asiat »liikkuvat» lehdissä, ainakin tavanomaisen uutiskynnyksen ylittävissä sunnuntainumeroissa. Toteutin tuumani.

Maanantain sanomalehdet näyttivät teeman kannalta tyhjiltä. Harvoinhan kirjastoasiat uutiskynnyksen ylittävät, varsinkaan maanantaisin. Tekstejä silmätesä esiin hypähti lausahdus »Kuluttaja on ihminen, joka ei työskentele mainostoimistossa.» Kysymyksessä oli mainonnan kritiikki. Tapa kohdistaa mainokset sille ihmistyyppille, johon niiden laatijat ilmeisesti samastuvat, sai tekstissä kyytiä.

Tulin muuntaneeksi lausahduksen muotoon »Käyttjä on ihminen, joka ei työskentele kirjastossa.» Siinäpä on somasti sanottu miksi asiakkaat eivät käsitä meidän hyviä systeemejämme ja tuo on syytä pitää mielessä esim. kirjastonkäytön opetusta suunnitellessa. Ihastuin oitis lausumaan. Sitten tuli vastareaktio.

Kirjasto- ja informaatiopalvelualan puheen-

parressa »käyttjä» on erityisen vetelä, lipsuva termi. Milloin sillä tarkoitetaan kirjastoon tulijaa tai kirjastopalvelujen käyttäjää yleensä, milloin dokumentoidun tiedon käyttäjää tai tiedon käyttäjiä yleensä, jopa tiedon tarvitsijoita, pahimmillaan kaikkia yht'aikaa.

»Kirjaston käyttjä on ihminen, joka ei työskentele kirjastossa» on itsestäänselvyys: Käyttjä on asiakas. »Tiedon käyttjä on ihminen, joka ei työskentele kirjastossa» taas vihjaa ikävänoloisesti tulkintaan, että käyttäjällä kirjastotyön tekemiseen ei tiedon käyttäjiä tarvita. Lausahdukseen sisältyy myös ajatus, että on jotenkin kohtalonomainen yhteys kirjastoihin ja tietopalvelujärjestelmiin. Se ei pidä paikkaansa. Tiedon hankinnalla on monet lähteet ja niiden kesken valitseminen on käyttäjän/tiedon tarvitsijan vastuualuetta, ei kirjaston tai muun vastaavan palveluyksikön. Sen sijaan niillä on oma sijansa tiedonhankinnan lähderakenteissa. Kun annan tuolle sijalle markkinaraon merkityksen ja otan todesta käsityksen tiedosta voimavarana, lausuma saa muodon »Tiedon kuluttaja on ihminen, joka ei työskentele kirjastossa tai tietopalveluyksikössä.» Noin erottuneet kirjasto- ja informaatiopalvelutyö toimintana, joka palvelee tiedon kulutusta, mutta ei itsesään kuluta tietoa; kun kuluttaa, niin tehtävänä toteuttamista varten.

Tiedon kulutus on käsitteellisesti hankala ilmaisuus. Eihän tieto käyttämällä kulu. Kansantaloudessa kulutuksella tarkoitetaan tavaroiden ja palvelusten käyttämistä välittömään tarpeiden tyydytykseen ja käyttöajan mukaan kulutustavarat jaetaan kerta- ja kestohyödykkeisiin. Tietyissä rajoissa tietokin voidaan käsittää tällaiseksi hyödykkeeksi. Kertakäyttöistä tietoa käytetään kertaluonteiseen tarpeeseen, kestoikäyttöistä on omaksuttu tieto, myös omaksuttu tieto luotettavasta tiedon lähteestä. Tuossa on kirjastojen ja informaatiopalvelujen markkinarako!

Siirryin lauantain lehtiin ja löysin kirjoituksen kansallisbibliografiaprojektista 1488–1827. (Kumpaa onnittelisin, Helsingin yliopiston kirjastoa projektille osoitetusta 5 milj. markan lah-

joituksesta vai Kansallis-Osake-Pankkia hienosti oivalletusta mesenaattiteosta?) Projektissa tuotetaan kulumatonta tietoa kulumattomasta tiedosta sen kuluttajille, pääsääntöisesti kirja- ja kirjallisuushistorialliselle sekä kulttuuri- ja oppihistorialliselle tutkimukselle, mutta yhtä lailla jokaiselle vanhasta kirjallisesta kulttuuristamme kiinnostuneelle – viime kädessä tutkimuksen avulla – tietoa suomalaisesta identiteetistä suomalaisille.

•

Lauantailta löytyi myös maininta opetusministeriön tulevasta rakenneuudistuksesta, joka tulee jakamaan ministeriön tehtävät kahteen linjaan, koulutukselliseen ja kulttuuriseen. Kulttuuriosastoon siirtyvät museo- ja kirjastolaitos sekä mm. tekijänoikeuskysymykset ja viestintäkulttuuri. (Olisiko ruvettava puhumaan kirjastoista ja tieteellisistä kirjastoista?)

Jo kansallisbibliografiahankkeen valossa kirjastolaitosten hallinnollinen jako kulttuuri- ja koulutussektoreille on kirjastoinstituution kannalta jokseenkin keinotekoinen. Samaan käsitukseen päädyn lukiessani toisesta lauantain lehdestä miten aktiivinen neuvotteleva virkamies opetusministeriöstä taikka peistä uuden yrityskulttuurin puolesta, jossa kaikkein tärkeintä on aikuiskoulutuksen organisointi ja työelämän täysimääräinen osallistuminen siihen. Tiättävästi aikuiskoulutuksen kirjastopalvelujen tuottamista odotetaan yleisiltä kirjastoilta, siis kulttuurisektorilta, kulttuuriresursseilla.

Kirjastoalakin tarvitsee byrokratiaa. Mitä se edistää, mitä kahlitsee kaksinaavaisessa järjestelmässämme? Miten koordinoinnista huolehditaan? Ainoa virallinen elin, joka maassamme käsittelee koko kirjasto- ja informaatiopalvelualan kysymyksiä, on tällä erää Unesco-toimikunnan avukseen asettama PGI-työryhmä!

•

Sunnuntain kulttuuripalstalta havaitsen, että on tehty lukijatutkimus, joka paljastaa merkittäviä eroja kirjan saksalaisessa, ranskalaisessa ja espanjalaisessa vastaanottajakunnassa. Jos ei ole olemassa yhtä eurooppalaista lukijaa, vaan on 400 miljoonaa lukijaa ja kaikki erilaisia, niin mitä on sanottava kirjaston roolista asetelmassa »Kirjallisuuden kuluttaja on ihminen, joka ei työskentele kirjastossa»?

Samalla aukeamalla on kolumni, jossa pohditaan Malmön kaupunginkirjaston päätöstä pistää pannaan Jackie Collinsin seksinhajuiset viihdekirjat. Asiasta Ruotsissa syntyneessä lehdistödebatissa haettiin viihteen ja vakavan rajaa sekä asetettiin kirjaston funktio tietokeskukseksi vastakkain viihteen välittämisen kanssa. Viihteen kielto ei ehkä ole sensuuria, mutta hävyttöntä ylenkatsetta kumminkin, kolumnisti kirjoittaa. Hän ehdottaa pohdittavaksi, miten opastaa naisviihteen suurkuluttajaa erittelemään harrastustaan, vertailemaan sitä muihin kirjallisuuden lajeihin, näkemään oma todellisuutensa suhteessa viihteen maailmaan.

Viihdekirjallisuuden kritiikin vähyyttä ja kriitikkojen nuivaa suhdetta siihen on lehdistösämme pohdittu viime aikoina enemmänkin. Tämä kolumnisti perää sosiologista ja feminististä kirjallisuuden tutkimusta. On paikallaan perätä myös kirjastotieteellistä tutkimusta sekä kuluttajista että kirjastoissa työskentelevistä, myös eri lähestymistapoja edustavien tutkijoiden yhteistyötä.

•

Virikkeen tehdä sanomalehtien lukuharjoituksesta pääkirjoitus sain sunnuntain Osmo Jussilalta: »...vieroksun kaikenlaisten tutkimussuunnitelmienkin kirjoittamista. Mistä voin nyt tietää, mitä kohta keksin?»

Helsingissä 31.10.1989

Marjatta Okko

Pääkirjoituksen virittäjät:

28.10.1989

Lappalainen, Jukka-Pekka: Uudesta kansallisbibliografiasta tulee kirjantutkijain suurtyö. HS
Moring, Kirsikka: »Taidekin tarvitsee byrokratiaa!». HS

Tuomikoski, Paula: Neljäs pyörä rattaissa. US

29.10.1989

Ahola, Suvi: Naistenviihde boikottiin? HS
Jussila, Osmo: Ken arvaisi huomisen? HS
Kangasluoma, Tuukka: Ei ole eurooppalaista lukijaa! HS

30.10.1989

Mainostajat eivät tunne kuluttajia. US